

Kiirenesid muutused tööturul

RIINA TILK
OSKA uuringujuht

YNGVE ROSENBLAD
OSKA peaanalüütik

Kriisid tasub üle vaadata oma teadmised- oskused- kogemused ning mõelda, kuidas neid täiendada ja kasutada uutes oludes või hoopis muus valdkonnas.

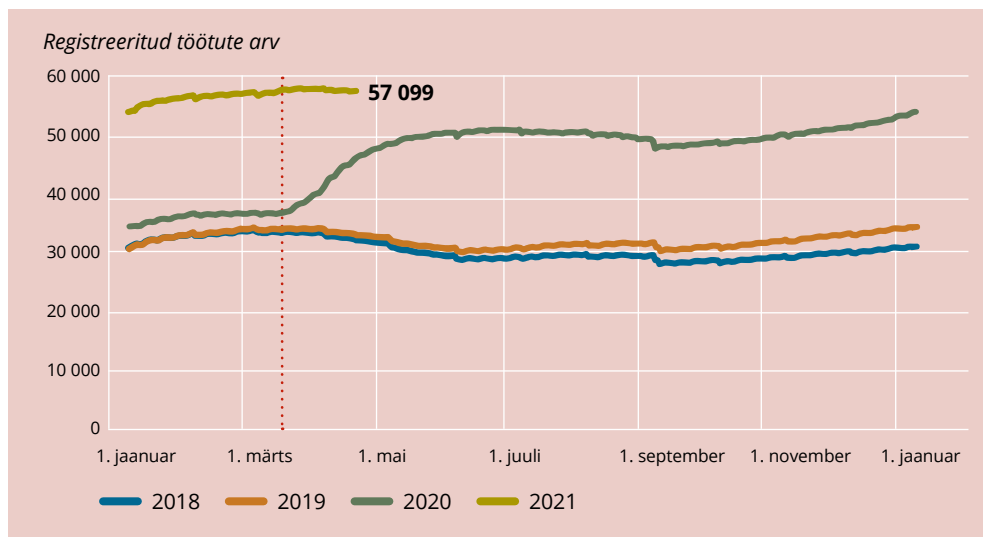
COVID-19 viirusest põhjustatud kriis on võrreldes varasemate globaalsete majandus- ja finantskriisidega osutunud märksa kõikehõlmavamaks. Eesti väikeses ja avatud majanduses ei ole COVID-19 pandeemia mõjudest ning sellest tingitud majanduskriisist jäänud puutumata ükski tegevusala. Kriis on mõjutanud nii meie töötamise võimalusi kui ka viise ning toonud kaasa muutuste vajaduse nii majanduse ja ärimudelite kui ka inimeste oskuste ja harjumuste tasandil. Kutsekoda analüüsis COVID-19 põhjustatud

majanduskriisi mõju töötajate ja oskuste vajaduse muutusele tegevusalade kaupa Eestis (Rosenblad *et al.* 2020). Uuringus selgitati välja olulisemad koolitusvajadused, et anda infot täiendus- ja ümberõppe kavandamiseks.

ESIMISE VIIRUSLAINE JÄREL JÄID HAMMASRATASTE VAHELE NOORED

2020. aastal vähenes viirusekriisi tõttu tööhõive ja suurenes tööpuudus, kuid kriisi mõju tööturule jäi leebemaks, kui aasta alguses kardeti. Eestis jäi viiruse mastaap enamiku Euroopa Liidu liikmesriikidega võrreldes väiksemaks ja majanduspiirangud olid leebemate seast, siiski reageeris tööturg kriisile suhteliselt jõuliselt. Nii tööpuuduse kasv kui ka tööhõive langus Eestis olid paindliku tööturukorralduse tõttu suuremad kui enamikus Euroopa Liidu riikides (Eurostat, Labour Force Survey). II ja III kvartalis oli aastases võrdluses neli protsenti ehk 25 000 tööga hõivatut vähem (Statistikaamet, tööjõu-uuring). Tööhõive langes tagasi 2016. aasta tasemele.

2020. aasta novembri lõpus oli Töötukassas arvel üle 50 000 töötut (vt joonis 1). Tööpuudus kasvas võrreldes varasema aastaga ligikaudu kahekordseks. Viirusekriis muutis ka tavapärasest registreeritud töötute profiili: aasta jooksul kasvas töötute ridades kontoritöötajate ja kliendi-teenindajate, keskastme spetsialistide ja

JOONIS 1. Registreeritud töötute arv päevade kaupa 2018. aasta algusest kuni 15.04.2021.

Allikas: Töötukassa

juhtide osakaal. Haridustaseme järgi lisanud tavapärasest rohkem üldkeskhariduse, kuid ka bakalaureusekraadi või rakendus- kõrgharidusega töötuid.

Kui tavapäraselt mõjutavad majanduskriisid rohkem vanemaealiste tööhõivet, siis 2020. aastal said viirusekriisid enim kannatada noored. Järsult kasvas noorte tööpuudus, 15–24aastastest tööturul aktiivsetest noortest oli eelmise aasta III kvartalis töötud 21,7 protsenti (Statistikaamet, tööjõu-uuring). Kuna tegevusalad, kus noored rakenduvad (majutus, toidlustus, turism, teenindus jmt), on viirusekriisi pikemaajalise löögi all, võib see jätta pitseri noore põlvkonna tööelu algusele. Samuti kannatab viirusepiirangute tõttu noorte haridus, sh just erialahariduse omandamise praktiline pool ning välismaal õppimise võimalused.

Kui viirusekriis jääb pikemaks vinduma ja mõjutab enamikku sektoritest, võib kannatada saada ka vanemaealiste tööelu. Seda mitmel põhjusel – koroonalukord tähendab paljude ettevõtete töökorralduses palju ebakindlust, pidevaid muudatusi ja ümberkorraldusi, millega

vanemaealistel ei pruugi olla noorematega sama suurt valmisolekut kaasa minna, eriti kui ollakse juba välja teenitud vanaduspensioni eas. Samuti annab viirusekriis tugeva tõuke protsesside automatiseerimiseks ja digitaliseerimiseks,

Tavapäraselt mõjutavad majanduskriisid vanemaealiste tööhõivet, 2020. aastal said aga viirusekriisid enim kannatada noored.

kus töötajad, kellel on vähem digioskusi, jäävad kehvemasse positsiooni.

Eelmise aasta kevadise eriolukorra ajal vähenes tööhõive enamikul tegevusaladel, suvel see osaliselt taastus, v.a

piiriülese reisimisega otseselt seotud majandusharud. 2020. aasta sügystalvel turismiga seotud tegevusaladel tööhõiveprobleemid süvenesid. Keerulises seisus olid ka mitmed tööstusharud, nt rõivatööstus, õlitööstus (sh Ida-Virumaa põlevkivitööstuse probleemid algasid juba aasta varem), masinatööstus, masinate ja seadmete paigaldus. Koroonaperioodil said varasemale tööjõunappusele leevendust IKT-ettevõtted, tervishoid ja sotsiaaltoetused, avalik haldus, finants- ja kindlustustegevus, kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus ning haridus. Häid näiteid viirusekriisist tabatud, kuid edukalt ümber kohaneda suutnud ettevõtetest leiab nt trüki-, plasti-, keemia-, tekstiili- või kummitööstuses (Statistikaamet, ettevõtlusuuring EKOMAR).

2020. aasta märtsist juuni alguseni vähenes järsult võlaõiguslike töösuhete (töövõtuleping, käsundusleping) arv – 4500 võrra (7%), kuid on sügisel sama järsult kasvanud varasemast isegi pisut kõrgema tasemeni (Maksu- ja Tolliamet, töötamise register). Samas töölepingute arv kahanes nii kevadise eriolukorra ajal kui ka eelmise aasta teises pooles. See annab alust arvata, et kohati võib võlaõiguslik leping olla samalaadsetel töökohtadel asendanud varasema töölepingu, st töötaja jaoks muutus tema töösuhe ebakindlamaks.

VIIRUSEKRIISI MÕJUD TÖÖTURULE EI PRUUGI KIIRELT LAHTUDA

2021. aasta majandus- ja tööturuprognosides valitseb suur ebakindlus, kuid tänu vaktsineerimisele oodatakse olukorra paremuse poole pöördumist. Majutuses, toitlustuses, transpordis jt turismiga seotud aladel on tegevused tõenäoliselt veel mõnda aega tugevalt takistatud. Tööpuudus tervikuna võib 2021. aastal kasvada, kuna majanduse kasvule pöördumine peegeldub tööturuprotsessides viitajaga. Probleemid võivad pikemalt vinduda ka ekspordisektorites, kuna koroonaviirusega kaasnevad liikumispiirangud on paljude ettevõtete hinnangul

andnud tõsise löögi piiriüleste kliendisuhete sõlmimisele ja hoidmisele.

Kuni kümne aasta vaates mõjutavad tööhõivemuutusi enim digitaliseerimine ja automatiseerimine ning rohepööre, kuid ka viirusekriisiga seotud piiriülese liikumise piirangud ja distantsihoidmise nõuded, kaugtöö osakaalu kasv, muutused globaalsetes tarneahelates ja varanduslike lõhede suurenemine.

Ülekaalukalt suurima pikaajalist arengut suunava hoovana näevad ettevõtjad digitaliseerimist ja automatiseerimist.

TÖÖTAJATE KOOLITUSVAJADUS ON PLAHVATUSLIKULT KASVANUD

Koroonakriis on olnud mastaapne kohanemisülesanne nii riigile, ettevõtetele kui ka inimestele. Kohanemine nõuab häid analüütilisi oskusi, leidmaks asjakohaseid käitumisviise muutustega toimetulekuks, ning kiiret õppimist – nii olemasolevate oskuste arendamist kui ka ümberõppimist. Kiiret ja paindlikku õpet töökojal on tulnud korraldada neile töötajatele, kelle tööülesanded kriisi tõttu muutusid või mitmekesisusid. Kaugtöö nõuab digivahendite ja -kanalite kasutamise oskusi. Paindlikke ümberõppevõimalusi vajavad kriisi tõttu töötuks jäänud majutuse, toitlustuse ja turismisektori ning kultuuri- valdkonna töötajad.

VAJADUS UUTE OSKUSTE JÄRELE

Ülekaalukalt suurima pikaajalist arengut suunava hoovana näevad meie ettevõtete esindajad digitaliseerimist ja automatiiseerimist. Seega suureneb kõigil elualadel keerukamate oskustega, targema tööjõu vajadus, sh inseneeria, automaatika, robotika, seadistamise, andmeteaduse jms funktsioonide täitmiseks. Järjest rohkem räägitakse masinõppe ja tehisintellekti (AI) rakendamisest eri valdkondades nii üleilmselt (Lane, Saint-Martin 2021) kui ka meil Eestis (Geenius 2020). Kaugtöö kasvav osakaal (Sostero, Milasi, Hurley, Fernández-Macías, Bisello 2020) ning töövormide mitmekesistumine käivad samuti käsikäes tehnoloogia arenguga ning selle mõjusid oskuste vajaduse muutumisele – eelkõige digitehnoloogia kasutamise, aga ka juhtimise, suhtlemise ja enesejuhtimisega seotud oskuste arendamisele – on kriis märkimisväärselt suurendanud.

Rohepööre ja selleks vajalike teadmiste ja oskuste omandamine on lühiajaliselt saanud väikese tagasilöögi, kuivõrd ettevõtted tegelevad pigem ellujäämisega ning keskkonnateemadesse panustamine võib olla jäänud tagaplaanile. Kuid keskkonnasäästliku ja jätkusuutliku majandamise teadmiste ja oskuste vajadus on kõigis majandusvaldkondades kiirel tõusuteel. Euroopa Liidu keskkonnakokkulepped ja kriisist taastumise meetmed (Euroopa Liidu Nõukogu 2021), sh COVID-19 taastepaketi vahendite jagamise prioriteetseteks valdkondadeks valitud rohe- ja digipööre näitavad, et säästva arengu eesmärkide elluviimine avaldab juba lähiaastatel kõigile majandussektoritele järjest tugevamat mõju. Kui keskkonnanõuetele ja eesmärkidele vastavus saab üha rangemaks tegevusnormiks, projektide finantseerimise eelduseks ning riigihangetes osalemise tingimuseks, kiirendab see ka vastavate oskuste vajadust kõigis sektorites.

Kriis on toonud organisatsioonide fookusesse riskide juhtimise. Osa valdkondi ja organisatsioone on sattunud keeruliste

valikute ette, kuna seniseid ärimudeleid ei ole praktiliselt enam võimalik rakendada – nt eeskätt välisturistidele mõeldud restoranid, hotellid, kauplused, käsitööpoed, spaad, tervisekeskused. Hädas on põllumajanduse väiketootjad, kes tarnisid oma toodangut ainult mõnele suuremale restoranile. See on toonud jõuliselt esile vajaduse ärimudelite muutmise ning tootearendusoskuste, ressursside väärindamise, teenusedisaini, e-turunduse ning müügioskuste järele.

MIDA OODATAKSE RIIGILT KRIISIST TAASTUMISEKS?

COVID-19 kriisi mõjusid käsitlenud OSKA eriuuringu fookusaruteludes, kus osales ligi 200 eri elualade organisatsioonide esindajat, toodi välja mitmeid samme, mida riigilt oodatakse ja mis võiksid kaasa aidata Eesti majanduse kiiremale kriisist väljumisele, majandusvaldkondade taastumisele ja edasisele arengule.

Riik digitaliseerimise ja automatiseerimise eestvedajaks ja toetajaks

Mitmetel tegevusaladel, nt energeetikasektoris, ehituses, aga ka enim kriisis kannatada saanud majutuses ja turisminduses nähakse määrava tegurina just süsteemsemat ja laiemat üleminekut digilahendustele. Ettevõtjad soovivad, et Eesti oleks mudelriik uute digitaliseeritud ja tehisintellektil põhinevate tarkade lahenduste katsetamisel. Seejuures on vaja avaliku ja erasektori tõhusat ja sisulist koostööd, et toetuste ülesehitus ja tingimused vastaksid ettevõtete eripäradele ja tulevikuvajadustele ning et oleks tagatud meetmete paindlik arendus. Digilahendusi aitaksid soodsamalt rakendada riigi targad tellimused, nt väärtuspõhiste hangetega.

Rohepööre vajab riigiülest eestvedamist ja laiapõhjalisi kokkuleppeid

Rohemajanduse (süsinikuneutraalsus, ressursisäästlikkus, ringmajandus, elurikkuse säilitamine, kliimamuutuse leevendamine) kompetents on tegevusaladel väga

Virtuaalkonverentsil „OSKA ekspeditsioon töö ja oskuste ookeani“ 23. septembril 2020 arutleti tulevikus vajalike oskuste üle. Foto on tehtud konverentsi vahepausil.

Foto: Kutsekoda

ebaühtlane ning ühtse eestvedamisega tuleks tõsta teadlikkust ja arendada töötajate oskusi. Mõnes valdkonnas on roheteemad juba oluline osa igapäevast tööst. Näiteks tööstus- ja tootmisettevõtted vähendavad kasvuhoonegaaside heitkoguseid ning töötavad välja CO₂-neutraalseid tootmisprotsesse. Energeetikasektor liigub energiaallikate mitmekesisumise, haja- ja taastuvenergeetika suunas. Samas on ettevõtteid, kus arusaam rohemajandusest piirdub paberivaba asjaajamise või rohelise kontori ideega. Riigilt oodatakse tuge dekarboniseerimisel ja õiglasel üleminekul. Suuremat tähelepanu väärrib ringmajandus. Selles nähakse konkurentsieeliseid teiste riikide ees, sest väikses riigis on lihtsam uusi ringmajanduse lahendusi testida. Rohkem tuleks soodustada investeringuid ringmajandusse ning pöörata tähelepanu kohalike omavalitsuste rollile

nii jäätmemajanduse korraldaja kui ka eriplaneeringute algatajana.

Toetada ekspordivõimekust ja tööjõu vaba liikumist

Kriis on märkimisväärselt halvendanud ettevõtete võimekust arendada oma toodete ja teenuste ekspordi. Paljudel tööstus-, IKT- jt ettevõtetel on keeruline müüa välisriikides, kui kohalolemine on piiratud. Ekspordi toetamiseks võiks jõulisemalt kasutada riigi saatkondade võrgustikku ning arendada ekspordipädevusi. Kõrgetasemelise oskusteabega spetsialistide liikumine üle riigipiiride võib teatud valdkondades (nt energeetika) olla kriitilise tähtsusega. Tööjõu vaba liikumise ja välisriikides kasutamise piiratus võib tööjõupuudust suurendada ja viia palgarallini. Valdkiindades ja kutsealadel, kus sõltutakse välisriikidest ja hooajalistest

töötajatest (tööstus, põllumajandus jt), oodatakse riigilt tuge ja mõistmist, et võõr-, sh renditööjõud võib olla paindliku majandusmudeli mõistlik ventiil ning paindlike tootmismahdade puhver.

Sihotstarbelised toetused töötajate hoidmiseks

Pandeemia tõttu kehtestatud piirangud on pannud osa valdkondi teistest raskemasse seisusse, eelkõige majutus, toitlustus ja turism ning kultuur ja meelelahutus. Kultuurivaldkonnast saab tuua näiteks interpretide professionaalsuse säilitamise küsimuse olukorras, kus esinemiskogemuse puudumise tõttu võib interpreedi tase mureneda. Lisaks väheneb piirangute jätkudes publiku kontserdikülastuse har-

Üldine ettevõtlik suhtumine ja ettenägelik tegutsemine tulevad töövõimaluste leidmisel alati kasuks.

jumus. Pikemas plaanis võib see mõjutada ka huvi asuda õppima muusika erialasid. Seetõttu ootavad need valdkonnad riigilt suuremat tuge ja kaasamõtlemist kriisist taastumiseks ning tegevusalal olulise oskusteabe ja kriitilisel hulgal kvalifitseeritud töötajate säilitamiseks, et kriisi vaibudes oleks üldse võimalik tegevusega jätkata.

Mahukamad toetused distant- ja elukestvate õppele

Distantõppe edukaks toimimiseks on vaja, et igal õppijal oleks oma digiseade ja

kiire internetiühendus. Mitmed uuringus osalenud koolijuhid märkisid kihistumist internetiühenduse ja tehnoloogiliste vahendite põhjal ning vajadust seda vältida. Sageli on kehvemas seisus just maakoolide õpilased. Riigi roll peab olema õppimiseks vajalike tingimuste ja keskkonna loomine ning abivajajate toetamine. Nii riik kui ka tööandjad peaksid laiemalt toetama inimeste elukestvat õpet. Töötukassa toetab töötuid, madalapalgalisi, madala haridustasemega inimesi, kuid tegelik koolitusvajadus on palju ulatuslikum. Riik peaks seadma prioriteedid, milliste pädevusvaldkondade teadmiste ja oskuste täiendamiseks luua fondid või koolitusosakud. Senisest rohkem tuleks kasutada e- ja distantõpet ka täiendus- ja ümberõppekoolitustel.

Vaimne tervis vajab tuge

Vaimse tervise probleemid – depressioon, ärevus, läbipõlemine jm – tõusid esile juba viirusekriisi esimese laine ajal, teine laine on neid veelgi süvendanud. Pidev ohutunne haigestumise ees süvendab stressi neil ametialadel, kus pandeemia ajal riskitakse oma tervisega: tervishoiutöötajad, õpetajad, müüjad-klinditeenindajad jt. Kuid vaimse heaolu säilitamise mured ilmnevad märksa laialdasemalt. Kuhjuv stress on paljude haiguste ja terviseprobleemide vallandajaks, mistõttu vajavad inimesed paremaid oskusi ärevuse, hirmude ja võimaliku kurnatusega toimetulekuks. Vaimse tervise toetamiseks ja läbipõlemise ennetamiseks tuleks parandada ennekõike vaimse tervise teenuste üldist kättesaadavust nii laste kui ka täiskasvanute jaoks. Vaimse tervise hoidmist rõhutab ka uus rahvastiku tervise arengukava. Tööandjad võiksid soodustada vaimse tervise koolitustel osalemist, samuti töötajaid juhendada või pakkuda nõustamisvõimalusi. Tööandjate rolli oma töötajate vaimse tervise eest hoolitsemisel nähakse kasvamas ka rahvusvaheliselt (Pfeffer, Williams 2020).

TÖÖVALDKONDA EI KIPUTA VAHETAMA

Vaatamata lootusele, et kriis soodustab töö kaotanud inimeste ümberõpet ametialadele, kus valitseb suur tööjõupuudus, näiteks tööstuses või põllumajanduses, ei ole see teoks saanud. Ametiala ning töövaldkonda ei olda valmis vahetama psühholoogilistel, elukoha, sissetuleku või mainega seotud põhjustel. Töökohtadele kandideerijate arv on mitmel ametialal küll märkimisväärselt kasvanud, kuid kriisiaegadele iseloomulikult otsitakse tööd valdkondades, mis tunduvad stabiilsema karjäärivalikuna, nt finants- või avalik sektor, siseturvalisuse ametialad, kinnisvara korrashoid.

Ideid karjäärimuutuseks

OSKA COVID-mõjude eriuuringus osalenud eksperdid tõid välja mitmeid konkreetseid ideid võimalikuks karjäärimuutuseks kriisis rohkem kannatanud valdkondade töötajatele:

- ▶ Heade klienditeenindus- ja võõrkeeleoskustega majutuse, toitlustuse ja turismi töötajatele võiks sobida ümberõpe klientide töötajateks, spaateenindajatele näiteks hooldustöötajateks.
- ▶ Hotellinduse või muu teenindussektori kogemusega inimesed võiksid tööd leida ka kinnisvarahalduri või -hooldajana.
- ▶ Näitlejatele, muusikutele jt loovisikutele võiks sobida õpetaja- või koolitajaroll oma erialal. See leevendaks nii õpetajate nappust kui ka mitmekesis-taks õppimisvõimalusi.
- ▶ Laienenud virtuaal- ja kaugõppe võimalusi saaks ära kasutada täiendus-koolituste pakkumiseks inimestele, kellel on varasem haridus sobival või

lähedasel elualal ning kes soovivad tööle minna suure tööjõuvajadusega kutsealadele, näiteks sotsiaalpedagoogiks, koolipsühholoogiks, õpetajaks või meditsiiniõeks.

- ▶ Nii noortel kui ka karjääripöörde planeerijatel on võimalik tööd leida politseiniku või päästetöötajana.
- ▶ Lisaks on kriis märkimisväärselt kasvatanud vajadust tehniliste tugiisikute järele – näiteks haridustehnoloogid ning erinevate virtuaal- ja hübriid-sündmuste, -seminaride ja koolituste läbiviimise tehnilised töötajad.

Inimeste tööalase tuleviku kindlustamiseks saab välja tuua mõned **üldised soovitusel**. Sõltumata valdkonnast, tasub arendada digioskusi – õppimisvõimalusi on selles vallas enamasti palju. Süvateadmiste omandamine mõnel konkreetset erialal võib koondamisolukorras tagada kindlama positsiooni, kuna erioskustega töötajad on raskemini asendatavad. Pisut avarama pilguga võiks analüüsida oma olemasolevate oskuste komplekti. Suure tõenäosusega on varem õpitut võimalik rakendada veel mõnes teiseski valdkonnas. Enesetäiendamisel tasub kindlasti kaaluda mitmesuguseid paindlikke tasemeõppe võimalusi. Üldine ettevõtlik suhtumine ja ettenägelik tegutsemine tulevad töövõimaluste leidmisel alati kasuks.

Artikkel on koostatud OSKA uuringu „COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu- ja oskuste vajaduse muutusele“ põhjal. Uuringu viis Kutsekoda läbi 2020. aasta juunist novembrini, tehes koostööd Arenguseire Keskusega. Tuleviku tööjõu- ja oskuste vajadusi prognoosivaid OSKA uuringuid koostab Kutsekoda Euroopa Sotsiaalfondi vahenditest. Uuringuga saab tutvuda oska.kutsekoda.ee

KASUTATUD ALLIKAD

EUROOPA LIIDU NÕUKOGU. (2021). Euroopa majanduse taastekava. Brüssel. – <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-75-2020-INIT/et/pdf>

EUROSTAT. (2020). – <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-labour-force-survey>

GEENIUS (2020). Statistikaameti asejuht: uus töötaja teeb virtuaalmaailmas ära reaalmaailma 10 inimese töö. 19.08.2020. – <https://digipro.geenius.ee/rubriik/uudis/statistikaameti-asejuht-uus-tootaja-teeb-virtuaalmaailmas-ara-reaalmaailma-10-inimese-too/>

LANE, M., SAINT-MARTIN, A. (2021). The Impact of Artificial Intelligence on the Labour Market: What Do We Know So Far? – OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 256, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/7c895724-en>.

PFEFFER, J., WILLIAMS, L. (2020). Mental Health in the Workplace: The Coming Revolution. McKinsey & Company. December 8. – <https://www.mckinsey.com/industries/healthcare-systems-and-services/our-insights/mental-health-in-the-workplace-the-coming-revolution>

ROSENBLAD, Y., TILK, R., METS, U., PIHL, K., UNGRO, A., UIBOUPIN, M., LEPIK, I., LEEMET, A., KAELEP, T., KRUSELL, S., VIIA, A., LEOMA, R. (2020). COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu- ja oskuste vajaduse muutusele. Uuringuaruanne. Tallinn: SA Kutsekoda, tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. – https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/01/OSKA_COVID-19_eriuring_11.01.2021_loplik.pdf

SOSTERO M., MILASI S., HURLEY J., FERNÁNDEZ-MACÍAS E., BISELLO M. (2020). Teleworkability and the COVID-19 Crisis: A New Digital Divide? Seville: European Commission, JRC121193. – <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/teleworkability-and-covid-19-crisis-new-digital-divide>

STATISTIKAAMET (2020). Tööjõu-uuring 2020. – <https://www.stat.ee/index.php/et/statistika-too/toojou-uuring-2020>